

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА УСТАНОВА «ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ ІМЕНІ В. К. МАМУТОВА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ»**

МАЛОЛІТНЕВА Веста Костянтинівна

УДК 346.52

**ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ ІНСТИТУТ
ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ**

Спеціальність 12.00.04 – господарське право;
господарсько-процесуальне право

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук**

Київ – 2021

Дисертація є кваліфікаційною науковою працею у формі монографії.

Робота виконана в Державній установі «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Мамутова Національної академії наук України» (м. Київ).

Науковий консультант – доктор юридичних наук, професор
Джабраїлов Руслан Аятшахович,
Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Мамутова Національної академії наук України», заступник директора з наукової роботи (м. Київ).

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України
Подцерковний Олег Петрович,
Національний університет «Одеська юридична академія» МОН України, завідувач кафедри господарського права і процесу (м. Одеса);

доктор юридичних наук, професор
Поєдинок Валерія Вікторівна,
Інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка МОН України, професор кафедри господарського права та господарського процесу (м. Київ);

доктор юридичних наук, професор
Деревянко Богдан Володимирович,
факультет № 2 Криворізького навчально-наукового інституту Донецького юридичного інституту МВС України, професор кафедри цивільного та господарського права (м. Маріуполь, Донецька обл.).

Захист відбудеться **«26» квітня 2021 року о 12⁰⁰ годині** на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 11.170.02 у Державній установі «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Мамутова Національної академії наук України» за адресою: 01032, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 60.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці за адресою: 01032, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 60, к. 202.

Автореферат розіслано **«24» березня 2021 року**.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Н. О. Герасименко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Щороку органи державної влади та місцевого самоврядування, з метою виконання покладених на них функцій, здійснюють закупівлі товарів, робіт і послуг на мільярди гривень, що відіграє істотну роль у соціально-економічному розвитку України. У сучасний період сфера відносин зі здійснення публічних закупівель перебуває під впливом глобальних процесів забезпечення сталого розвитку.

Правове регулювання здійснення публічних закупівель представлено переважно нормами Закону України «Про публічні закупівлі», в основу котрого покладено економічний підхід, згідно з яким держава під час закупівель має діяти на кшталт приватного покупця, а найкращий результат у закупівлях визначається показником максимальної економії державних коштів. Утім, під впливом Цілей сталого розвитку відбувається поступова інтеграція до системи публічних закупівель зовнішніх вимог, які не є притаманними для закупівельного процесу, що висвітлює роль публічних закупівель як потужного засобу державного регулювання господарської діяльності, який у деяких випадках за характером впливу наближається до прямого засобу державного регулювання.

Унаслідок адаптації вітчизняного законодавства до права Європейського Союзу (далі – ЄС), у межах зобов'язань Угоди про асоціацію з ЄС, нормативно-правові акти України у сфері публічних закупівель запроваджують суттєво нові правові засоби для реалізації «горизонтальних» цілей за різними напрямками державної політики, зокрема екологічної та соціальної. З огляду на це, а також у контексті забезпечення більш стратегічного використання закупівель для досягнення «горизонтальних» цілей за різними напрямками державної політики, виникає потреба в новому, концептуальному, більш ціннісно-орієнтованому підході до правового регулювання відносин у сфері публічних закупівель, що вже не може охоплюватися неоліберальним підходом, заснованим на приватноправовому регулюванні економічних відносин.

Крім того, у світі набувають особливого значення нові моделі економічного розвитку, які спрямовані на збереження природних ресурсів і в яких публічні закупівлі можуть відіграти важливу роль. Зокрема, йдеться про циркулярні публічні закупівлі, які поки що не було досліджено у вітчизняній науці господарського права. Важливим аспектом не лише реалізації Цілей сталого розвитку, а й чесної конкуренції на міжнародному рівні виступають «зелені» та соціально відповідальні закупівлі, насамперед для захисту та просування поваги до прав людини, що актуалізує питання про дотримання стандартів у сфері охорони навколишнього середовища та соціального захисту, зокрема і в ланцюгах поставок. Саме тому нові актуальності набувають проблеми поєднання традиційно різних аспектів міжнародної торгівлі, зокрема її лібералізації та вирішення соціально значущих проблем, особливо в умовах членства України в Угоді Світової організації торгівлі (далі – СОТ) про державні закупівлі та нового «зеленого» курсу ЄС (*Green deal*). У контексті міжнародної боротьби за ринки збуту продукції важливим аспектом залишається й концепція

захисту національних інтересів на міжнародному ринку публічних закупівель, особливо в умовах посилення протекціоністських політик зарубіжних країн.

Аналіз наукових робіт підтверджує постійний інтерес до питань здійснення публічних закупівель представників різних галузей юридичної науки, з-поміж них, зокрема: С. Я. Вавженчук, О. П. Віхров, І. В. Влялько, М. Ю. Довгань, М. С. Кожух, С. І. Лекарь, В. М. Новаковець, В. В. Повидиш, О. Г. Турченко, К. Ю. Хусанова, Н. Ю. Цибульник, О. П. Шатковський та ін. Господарсько-правові аспекти здійснення публічних закупівель розглянуто у дисертаційних роботах таких учених: О. Ю. Курепіної, А. О. Олефіра, М. В. Остап'юк, Я. В. Петруненка, М. П. Присяжнюка, А. О. Сошникова, О. Л. Юдіцького. Однак, незважаючи на чималу кількість наукових праць, присвячених, зокрема, визначенню галузевої належності правовідносин у сфері публічних закупівель, в умовах динамічних соціально-економічних змін під впливом Цілей сталого розвитку та міжнародних зобов'язань у сфері публічних закупівель, питання, пов'язані з визначенням поняття та структури господарсько-правового інституту публічних закупівель, його стратегічного використання за різними напрямками державної політики, не отримали належного вирішення крізь призму науки господарського права, що й обумовлює актуальність та доцільність обраної теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до планів науково-дослідних робіт Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Макутова Національної академії наук України» за темами: «Правова модель сталого розвитку України» (ДР № 0119U101590); «Правове забезпечення дотримання соціально-економічних прав людини на засадах ідеології нової якості життя» (ДР № 0120U101812); «Модернізація господарського законодавства як передумова сталого розвитку України» (ДР № 0117U002308); «Дотримання принципу справедливості як основи захисту соціально-економічних прав внутрішньо переміщених осіб» (ДР № 0119U103435), у яких дисертантка брала участь як співвиконавець, і у межах яких досліджено господарсько-правовий інститут публічних закупівель, що дало змогу обґрунтувати теоретичні положення, сформулювати пропозиції щодо вдосконалення законодавства.

Мета і завдання дослідження. *Метою дослідження є розробка нових теоретичних положень щодо господарсько-правового інституту публічних закупівель з урахуванням останніх світових тенденцій, пов'язаних із використанням публічних закупівель для реалізації стратегічних цілей за відповідними напрямками державної політики.*

Відповідно до визначеної мети поставлено та вирішено такі *завдання*:

уточнити поняття та дослідити структуру господарсько-правового інституту публічних закупівель;

виявити та проаналізувати функціональні зв'язки правового інституту публічних закупівель з іншими елементами системи господарського права;

проаналізувати норми права ЄС та СОТ, що регламентують сферу публічних закупівель, і виявити їхній вплив на національну правову систему;

визначити сутність та особливості реалізації принципу пропорційності у межах господарсько-правового інституту публічних закупівель;

виявити особливості інтеграції принципу справедливості у систему принципів господарсько-правового інституту публічних закупівель;

визначити сутність принципу неприпустимості «локальних економічних ефектів» та обґрунтувати доцільність його впровадження у систему принципів господарсько-правового інституту публічних закупівель;

виявити особливості правового регулювання «зелених» публічних закупівель;

виявити особливості правового регулювання соціально відповідальних публічних закупівель;

конкретизувати напрями реалізації державної політики щодо захисту національних економічних інтересів як детермінанти розвитку господарсько-правового інституту публічних закупівель;

визначити вплив процесів енергомодернізації економіки держави на розвиток господарсько-правового інституту публічних закупівель;

розглянути особливості відображення концепції спеціальних та ексклюзивних прав у господарсько-правовому інституті публічних закупівель.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, пов'язані зі здійсненням публічних закупівель.

Предмет дослідження – господарсько-правовий інститут публічних закупівель.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження слугували сучасні загальні та спеціальні методи наукового пізнання. Зокрема, при дослідженні особливостей поняття та структури господарсько-правового інституту публічних закупівель, було застосовано *діалектичний метод*. *Історичний метод* сприяв визначенню етапів становлення та розвитку правового інституту публічних закупівель в ЄС та СОТ. За допомогою *порівняльно-правового методу*, визначено особливості правового регулювання «зелених» та соціально відповідальних публічних закупівель, з урахуванням вимог СОТ та ЄС. На підставі цього методу, розроблено пропозиції із запровадження принципів справедливості та неприпустимості «локальних економічних ефектів», ураховуючи передовий досвід зарубіжних країн. *Аналітико-синтетичний метод* застосовано при дослідженні функціональних зв'язків правового інституту публічних закупівель на галузевому рівні з іншими елементами системи господарського права. *Логіко-юридичний метод* дав змогу проаналізувати особливості відображення концепції спеціальних та ексклюзивних прав у господарсько-правовому інституті публічних закупівель.

Науково-теоретичну базу дослідження, окрім здобутків зазначених вище дослідників, склали наукові праці й інших провідних учених-юристів та економістів, з-поміж яких, зокрема: С. С. Алексєєв, О. А. Беяневич, А. Г. Бобкова, С. С. Валітов, О. М. Вінник, Б. В. Деревянко, Р. А. Джабраїлов, Г. Д. Джумагельдієва, Н. В. Єремєєва, Н. Г. Здирко, О. Р. Зельдіна, В. І. Король, О. Е. Ліллемяе, В. К. Мамутов, О. С. Мельников, В. С. Мілаш, В. В. Поєдинок,

О. П. Подцерковний, В. А. Устименко, В. С. Щербина, P. Anderson, S. Arrowsmith, C. Bovis, R. Caranta, P. Trepte, H. Priess, A. Semple, A. Sánchez-Graells, P. Kunzlik, S. Lundberg, P. Marklund, C. McCrudden, M. Merveldt та інші.

Емпіричну основу дослідження становили: чинне законодавство України; право ЄС та СОТ у сфері публічних закупівель; матеріали судової практики, у тому числі рішення Суду справедливості ЄС та Органу з вирішення спорів СОТ; акти законодавства окремих зарубіжних країн, а також матеріали, отримані під час проходження навчальної програми з європейського права та економіки у Ризькій вищій школі права та он-лайн курсів з права ЄС у Лейденському університеті (Нідерланди) за темою: «Політика Європейського союзу та її імплементація» і з правового регулювання міжнародних публічних закупівель у Корейському провідному науково-технологічному інституті (Південна Корея) за темою: «Глобальні публічні закупівлі».

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці доктринальних положень і висновків щодо визначення пріоритетних напрямів розвитку господарсько-правового інституту публічних закупівель, поглибленні наукових знань про поняття, структуру, принципи, предметну спеціалізацію, функціональні зв'язки зазначеного інституту з іншими елементами системи господарського права, а також в обґрунтуванні ціннісно-орієнтованого підходу до правового регулювання відносин у сфері публічних закупівель, що пов'язано з реалізацією у публічних закупівлях цілей за відповідними напрямками державної політики.

У результаті проведеного дослідження, сформульовано положення, висновки й пропозиції, що становлять наукову новизну, зокрема:

Вперше:

здійснено класифікацію субінститутів господарсько-правового інституту публічних закупівель на основі таких критеріїв: 1) за особливостями предмета закупівлі: у сфері охорони здоров'я, дорожнього господарства, публічних закупівель енергосервісу тощо; 2) за функціональним призначенням або «горизонтальною» ціллю, яка реалізується в закупівлях: публічних закупівель з метою захисту навколишнього середовища («зелені» закупівлі), соціально відповідальних публічних закупівель, публічних закупівель для розвитку інновацій, публічних закупівель для захисту національних виробників, окремих територій тощо; 3) залежно від впливу та інтересу для міжнародної торгівлі: субінститут публічних закупівель, які є потенційно привабливими для міжнародної торгівлі, та субінститут публічних закупівель, що не становлять або становлять обмежений інтерес для міжнародної торгівлі; 4) залежно від вартості предмета закупівлі, тобто потенційного економічного ефекту, який справляє закупівля: субінститут надпорогових публічних закупівель та субінститут допорогових публічних закупівель; 5) залежно від наявності особливих обставин, за яких здійснюються публічні закупівлі: субінститут публічних закупівель в особливих умовах епідемій та пандемій;

сформульовано принцип неприпустимості «локальних економічних ефектів», сутність якого полягає у недопустимості задоволення під час

здійснення публічних закупівель інтересів лише окремих осіб або груп осіб, з обґрунтуванням положення про доцільність запровадження у встановлених випадках вимог щодо «переваг для громад», які передбачають реалізацію додаткової до основної мети договору цінності закупівель під час придбання необхідних товарів, робіт та послуг, коли використання бюджетних коштів спрямовується також і на отримання більш широких соціальних, економічних та екологічних переваг для держави або певної її території;

визначено особливості майново-господарських відносин у сфері публічних закупівель, які потребують окремого правового регулювання і які поряд із суб'єктним складом та зв'язком із господарською діяльністю, становлять ознаки для визначення відносин у сфері публічних закупівель як предмета регулювання Господарського кодексу України і його відмежування від предмета регулювання Цивільного кодексу України, зокрема наголошено на можливості реалізації Цілей сталого розвитку в публічних закупівлях, що має наслідком посилення публічних засад у правовому регулюванні закупівель і потребує дотримання додаткових умов щодо пов'язаності з предметом закупівлі, з метою непорушення принципів закупівель, що не охоплюється приватноправовим підходом, який заперечує доцільність реалізації «горизонтальних» цілей у публічних закупівлях;

запропоновано застосовувати ціннісно-орієнтований підхід до публічних закупівель в Україні, який передбачатиме реалізацію «горизонтальних» цілей у межах відповідних напрямів державної політики країни, зокрема, з охорони навколишнього середовища, що охоплює розвиток «зелених» публічних закупівель, а також із соціального захисту, що включає реалізацію за допомогою публічних закупівель можливостей працевлаштування та навчання, просування поваги і захисту прав людини;

аргументовано положення про доцільність запровадження циркулярних публічних закупівель в Україні з обґрунтуванням того, що публічні закупівлі стають циркулярними за одночасного дотримання таких умов, як: 1) особливі технічні специфікації, що дають змогу використовувати товар або матеріали, з яких він вироблений, у новому циклі виробництва; 2) застосування циркулярного критерію, тобто вимоги щодо подальшого використання товару або матеріалів;

визначено нові напрями реалізації державної політики щодо захисту національних економічних інтересів під час здійснення публічних закупівель, а саме: запровадження обов'язку до початку і під час ведення переговорів з укладення дво- та багатосторонніх угод, які передбачають відкриття ринку публічних закупівель України, проведення аналізу регуляторного впливу торговельної угоди на економіку з використанням власних методик оцінки; здійснення систематичного моніторингу та виявлення загроз для національних економічних інтересів; забезпечення дотримання відповідності мінімальним трудовим та екологічним стандартам, а також захисту прав людини як сучасних складових конкурентної політики на міжнародних ринках публічних закупівель, та приєднання України до нового «зеленого» курсу ЄС;

запропоновано нормативно закріпити положення про те, що підприємства приватної форми власності, які отримали спеціальні або ексклюзивні права за

результатами конкурсу відповідно до об'єктивного та недискримінаційного критерію, що все одно призводить до закритого характеру ринку, зобов'язані під час укладання договорів про закупівлю дотримуватися принципів здійснення публічних закупівель, визначених у ст. 5 Закону України «Про публічні закупівлі».

Удосконалено положення щодо:

визначення поняття господарсько-правового інституту публічних закупівель як системи правових норм, що спрямовані на регулювання господарських відносин, які виникають з метою забезпечення потреб держави, територіальних громад та об'єднаних територіальних громад, у спосіб, який сприяє досягненню найкращого результату, а також відповідних цілей за різними напрямками державної політики, з урахуванням соціально-економічних пріоритетів розвитку держави та міжнародних зобов'язань у цій сфері;

визначення поняття публічних закупівель як засобу державного регулювання господарської діяльності, а саме як сукупності правових норм різної юридичної сили, що справляють вплив на учасників закупівель шляхом інтеграції «горизонтальних» критеріїв як складової свободи замовника у виборі та формуванні вимог до предмета закупівлі відповідно до принципів публічних закупівель, а у випадках, установлених законом, інтеграції «горизонтальних» критеріїв як пріоритетних та обов'язкових, і які спрямовані на забезпечення сталого розвитку держави із дотриманням засад правового господарського порядку;

концепції найкращого результату в публічних закупівлях із обґрунтуванням того, що під таким результатом слід розуміти оптимальний баланс між ціною/вартістю життєвого циклу, якістю та сталим розвитком з метою задоволення вимог споживача;

урахування під час оцінки тендерних пропозицій учасників публічних закупівель інших, аніж цінові, критеріїв, шляхом встановлення обмеження щодо частки закупівель, у яких єдиним критерієм оцінки є лише найменша ціна, у загальній вартості закупівель замовника за рік, що сприятиме формуванню більш системного підходу до планування закупівель замовником, використанню нецінових (якісних) критеріїв і критерію вартості життєвого циклу та поступовому відходу від пріоритетності критерію найменшої ціни;

принципу пропорційності у сфері публічних закупівель, шляхом визначення його через категорії: 1) обмеження дискреції замовника під час усіх етапів публічної закупівлі; 2) узгодження дій законодавця в частині визначення нормативно-правових засад здійснення публічних закупівель із економіко-правовою метою таких закупівель; 3) обмеження явища правового пуризму під час здійснення державного контролю у сфері публічних закупівель; 4) визначення меж можливих обмежень конкуренції, які обумовлені публічним інтересом; 5) обмеження реалізації «горизонтальних» цілей у публічних закупівлях, коли вони створюють загрозу спотворення конкуренції або вступають у конфлікт із традиційними цілями публічних закупівель; 6) недопущення встановлення вимог до порядку здійснення публічних закупівель, які спрямовані на досягнення традиційних цілей закупівель, утім, створюють перешкоди у реалізації відповідних «горизонтальних» цілей, передусім, Цілей сталого розвитку;

інтеграції принципу справедливості у систему принципів господарсько-правового інституту публічних закупівель із обґрунтуванням його визначального впливу на формування концепції сталих публічних закупівель, в основу якої покладено економічність, екологічність та соціальну користь закупівель;

розмежування соціальних вимог у публічних закупівлях на зовнішні та внутрішні з аргументуванням того, що не всі соціальні вимоги є зовнішніми відносно закупівельного процесу, а також визначенням, що вимоги із забезпечення відповідності законодавству у сфері охорони праці, соціального захисту та прав людини переважно спрямовані на дотримання конкуренції та створення рівних умов для участі у закупівлі, що допомагає досягти традиційної мети закупівель – закупівлі товарів, робіт та послуг найвищої якості за найменшу ціну. Ці вимоги передбачають закріплення негативного зобов'язання у вигляді утримання від учинення певних дій та не тягнуть додаткових зобов'язань як таких;

забезпечення добросовісної конкуренції у сфері публічних закупівель, особливо в контексті інтеграційних процесів, в основу яких покладено мету лібералізації ринків публічних закупівель для міжнародної торгівлі, із обґрунтуванням пропозицій щодо створення передумов для дотримання прав людини у ланцюгах поставок у конкретних, так званих, ризикованих закупівлях, зважаючи на оцінку відповідних об'єктивних факторів, зокрема, категорій товарів, галузей, географічних регіонів, країн тощо, які створюють потенційні ризики порушення прав людини.

Дістали подальшого розвитку положення щодо:

захисту національних економічних інтересів під час здійснення публічних закупівель із обґрунтуванням пропозицій: 1) ініціювати переговори з країнами, з якими Україна не має укладених міжнародних угод у сфері закупівель, і які застосовують дискримінаційні заходи стосовно товарів, робіт та послуг вітчизняного походження, а також учасників, щодо скасування таких заходів, що ставило б за мету саме отримання доступу на ринок, а не його закриття; 2) визначити умови допуску товарів, робіт і послуг іноземного походження та іноземних учасників, якщо за результатами переговорів не встановлено національний режим стосовно товарів, робіт і послуг вітчизняного походження; 3) застосовувати з метою оцінки тендерної пропозиції, преференційну поправку і визначати її розмір, товари (роботи, послуги), а також учасників для її застосування, якщо іноземною державою стосовно товарів (робіт, послуг) вітчизняного походження та учасників (резидентів), які пропонують такі товари (роботи, послуги), не встановлений національний режим;

функціональних зв'язків господарсько-правового інституту публічних закупівель на галузевому рівні із встановленням особливостей взаємозв'язку з такими елементами системи господарського права, як: 1) господарсько-правовий інститут державного замовлення; 2) господарсько-правовий інститут державної допомоги; 3) інститут договірної права; 4) інститут господарсько-правової відповідальності; 5) інвестиційне право; 6) антимонопольно-конкурентне право;

співвідношення публічних закупівель та державної допомоги, коли інтеграція «горизонтальної» цілі до закупівлі дає додаткові підстави звертатися до правил

державної допомоги для оцінки такого заходу через ймовірність отримання суб'єктом господарювання опосередкованої економічної переваги, яка може вплинути на конкуренцію через потенційне здорожчання закупівлі, із аргументуванням важливості критерію пов'язаності «горизонтальної» цілі з предметом закупівлі, адже у разі її виходу за його межі, існує ризик надання невиправданої економічної переваги суб'єкту господарювання-переможцю закупівлі, і недоцільності застосування тесту приватного покупця через набуття закупівлею ознак прямих засобів державного регулювання господарської діяльності;

цілей державного регулювання відносин у сфері публічних закупівель в ЄС та СОТ, з обґрунтуванням функціональної різниці мети такого регулювання, що полягає в ідеологічному зсуві у правовому регулюванні в ЄС, яке спрямовано не лише на забезпечення функціонування внутрішнього ринку на основі принципів недискримінації, конкуренції та прозорості, шляхом установаження негативних зобов'язань не порушувати основні принципи та правила із закупівель, але і в запровадженні саме позитивних зобов'язань щодо реалізації певних цілей політики ЄС, які відображають ціннісну сторону внутрішнього ринку ЄС, що відрізняється від правової основи СОТ, згідно з якою мета правового регулювання УДЗ полягає лише в лібералізації торгівлі, шляхом відкриття ринків публічних закупівель для конкуренції, у такий спосіб обмежуючи реалізацію «горизонтальних» цілей у публічних закупівлях;

впливу процесів енергомодернізації економіки держави на розвиток господарсько-правового інституту публічних закупівель, з обґрунтуванням положення про необхідність перегляду підходів до закупівель, як до одного із потенційних засобів реалізації цілей енергетичної політики України, шляхом його відображення у національних стратегічних документах.

Практичне значення одержаних результатів полягає у поглибленні теоретичних положень щодо господарсько-правового інституту публічних закупівель, з урахуванням останніх світових тенденцій, що може створити підґрунтя для стратегічного використання публічних закупівель, а також посилення конкурентоздатності українських постачальників товарів, робіт і послуг на міжнародних ринках публічних закупівель. Висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані у процесі законотворчої діяльності, а також у правозастосовній практиці при укладанні договорів про закупівлю. Положення дисертації можуть бути реалізовані у науково-дослідній роботі та навчальному процесі у рамках викладання господарсько-правових дисциплін, призначених для студентів юридичних та економічних спеціальностей.

Положення дисертації про досвід щодо захисних механізмів ринків публічних закупівель були використані у матеріалах стосовно огляду іноземного законодавства про світові практики захисту національних виробників, представлених керівництву Адміністрації Президента України для прийняття відповідних рішень (Довідка від 23 грудня 2020 р. № 299/463/20 на лист Адміністрації Президента України від 4 квітня 2017 р.).

Пропозиції, сформульовані у дисертаційному дослідженні, щодо впровадження принципу пропорційності у сферу відносин публічних закупівель,

ураховано під час напрацювання змін до чинного законодавства у сфері публічних закупівель Координаційною радою молодих юристів України при Міністерстві юстиції України (Довідка від 6 грудня 2019 р. № 06-12/19).

Пропозиції у сфері «зелених» публічних закупівель як основи розвитку «зеленого» будівництва в Україні, враховано під час розробки рекомендацій відповідним органам державної влади Конфедерацією Будівельників України (Довідка від 28 травня 2020 р. № 126/05).

Положення дисертації також використано у навчальному процесі юридичного факультету Ужгородського національного університету Міністерства освіти і науки України при викладанні дисципліни «Господарське право» (Довідка від 7 грудня 2020 р. № 69).

Положення про особливості правового регулювання публічних закупівель у контексті міжнародних зобов'язань України відповідно до Угоди СОТ про державні закупівлі, зокрема щодо визначення сфери охоплення Угодою закупівель її держав-учасниць, були враховані у міжнародній діяльності Департаменту сфери публічних закупівель Міністерства економічного розвитку і торгівлі України у 2017 р. і сприяли формуванню стратегії ведення переговорів з країнами, які знаходились у процесі приєднання до Угоди (Лист-повідомлення від директора Департаменту публічних закупівель Міністерства економічного розвитку і торгівлі України в період з квітня 2015 р. – по серпень 2017 р.).

Додатково положення дисертації про циркулярні публічні закупівлі були використані VoxUkraine при підготовці відеоролику про відповідальне державне споживання: <https://www.youtube.com/watch?v=91XN6opH33Y&t=35s> (Лист від 27 травня 2019 р.).

Особистий внесок здобувачки. Основні наукові результати одержані авторкою самостійно на основі аналізу наукових публікацій як вітчизняних, так і зарубіжних авторів, законодавства України, СОТ та ЄС, вивчення судової практики як українських судів, так і Суду ЄС щодо здійснення публічних закупівель. Особистий внесок у публікації, виконані у співавторстві, вказано у списку праць, опублікованих за темою дисертації.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження було оприлюднено й обговорено на науково-практичних конференціях та круглих столах, зокрема на: Міжнародній науково-практичній конференції «Globalization. Development and Perspectives» (м. Львів, 2015 р.); Міжнародному круглому столі «Розвиток співробітництва України із СОТ» (м. Київ, 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія та практика адаптації законодавства України до законодавства ЄС» (м. Київ, 2018 р.); круглому столі «Актуальні проблеми господарського права і господарського процесу» (м. Київ, 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Основні права людини: розуміння та виклики» (м. Київ, 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Auctoritate magis quam imperio: Юридична наука у громадянському суспільстві» (м. Київ, 2019 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Об'єкти екологічного і суміжних галузей права: теоретичні та практичні аспекти в умовах сталого

розвитку» (м. Київ, 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економіко-правові аспекти сталого розвитку: держава, регіон, місто» (м. Київ, 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «9-th International Youth Science Forum 'Litteris et Artibus'» (м. Львів, 2019 р.); круглому столі «Перші наукові читання пам'яті академіка В. К. Мамутова» (м. Київ, 2019 р.); круглому столі «Другі наукові читання пам'яті академіка В. К. Мамутова» (м. Київ, 2020 р.); круглому столі «Сфера життєдіяльності міста: економіко-правові проблеми постконфліктного відновлення» (м. Київ, 2020 р.).

Публікації. Основні наукові положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено у 37 наукових працях, з-поміж яких: 1 розділ колективної монографії; 3 – статті у наукових періодичних виданнях інших держав; 18 – статті у вітчизняних наукових фахових виданнях; 12 – публікації за матеріалами науково-практичних конференцій і круглих столів, а також 3 – публікації в інших виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, 4 розділів, логічно об'єднаних в 11 підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 412 сторінок, з них основного тексту – 348 сторінок (що дорівнює 18,2 авторських аркушів). Список використаних джерел налічує 580 найменувань і займає 64 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність та визначено основні напрями дослідження.

Розділ 1 «Теоретичні засади господарсько-правового інституту публічних закупівель» складається з трьох підрозділів, присвячених дослідженню структури господарсько-правового інституту публічних закупівель, конкретизації його поняття, аналізу функціональних зв'язків правового інституту публічних закупівель на галузевому рівні з іншими елементами системи господарського права та впливу права ЄС та СОТ на національну правову систему у сфері публічних закупівель.

У **підрозділі 1.1 «Поняття та структура господарсько-правового інституту публічних закупівель»** з'ясовано, що господарсько-правовий інститут публічних закупівель відзначається складною структурою із виділенням низки субінститутів. Наголошено, що кваліфікуючою ознакою відносин, що становлять предмет регулювання господарсько-правового інституту публічних закупівель, є саме кінцева мета задоволення потреб держави, територіальних громад та об'єднаних територіальних громад із наданням другорядного значення такій ознаці, як кошти, за які здійснюються публічні закупівлі.

Установлено, що держава, здійснюючи фактичний контроль та можливу підтримку замовників – підприємств, установ, організацій та їхніх об'єднань, які забезпечують потреби держави або територіальної громади, позбавляє їх зацікавленості здійснювати свої закупівлі на економічно вигідних умовах, що базуються на принципах конкуренції та недискримінації. Наголошено, що у контексті виконання Угоди про асоціацію з ЄС, відбувається концептуальний

зсув у меті правового регулювання відносин у сфері публічних закупівель, що значною мірою підпорядковується цілі інтеграції ринку публічних закупівель України у внутрішній ринок ЄС.

На підставі теоретичних напрацювань учених – представників економічної науки, систематизовано об'єктивні підстави для державного регулювання відносин у сфері публічних закупівель, якими є необхідність: 1) виправлення провалів ринку, що відповідає економічному або неоліберальному підходу до публічних закупівель, згідно з яким держава має діяти на кшталт приватного покупця і утримуватися від стратегічного використання закупівель; 2) реалізації цілей за різними напрямками державної політики, що є додатковими до основної функціональної мети публічної закупівлі, і держава діє як особливий замовник, який є носієм публічних інтересів; 3) забезпечення інтеграції національного ринку публічних закупівель у міжнародний та регіональні ринки публічних закупівель, відкриття ринку закупівель для міжнародної конкуренції. Доведено, що пріоритетність та співвідношення цілей правового регулювання відносин у сфері публічних закупівель можуть бути різними у відповідний період часу, залежно від основних напрямів соціально-економічного розвитку держави, у тому числі й міжнародно-правових зобов'язань у сфері публічних закупівель, що знаходить безпосереднє відображення в принципах публічних закупівель. Констатовано, що в Україні переважає саме економічний або неоліберальний підхід до публічних закупівель, який має в основі концепції найкращого результату в закупівлях економію у використанні державних коштів, що обумовлено їхньою обмеженістю.

У *підрозділі 1.2 «Правовий інститут публічних закупівель у системі господарського права та характеристика його функціональних зв'язків»* виявлено, що господарсько-правовий інститут публічних закупівель на галузевому рівні має найбільший ступінь інтеграції та стійкі функціональні зв'язки з такими елементами системи господарського права, як: 1) господарсько-правовий інститут державного замовлення; 2) господарсько-правовий інститут державної допомоги; 3) інститут господарського договірної права; 4) інститут господарсько-правової відповідальності; 5) інвестиційне право; 6) антимонопольно-конкурентне право.

Зазначено, що взаємодія господарсько-правового інституту публічних закупівель із деякими з-поміж них відбувається з урахуванням певних особливостей.

Акцентовано, що у деяких випадках публічні закупівлі можуть виступати самостійним засобом державного регулювання господарської діяльності. Відзначено, що держава є особливим покупцем, ураховуючи необхідність задоволення та захисту публічних інтересів, отже, забезпечення економічної ефективності – не єдина мета державного регулювання публічних закупівель, унаслідок чого до них інтегруються додаткові «горизонтальні» цілі за різними напрямками державної політики. Уточнено, що у разі інтеграції додаткових «горизонтальних» цілей до функціональної мети, яка передбачає лише економічний підхід до закупівель, публічні закупівлі виступають самостійним засобом державного регулювання господарської діяльності, який слід віднести до непрямого, адже він не передбачає обов'язкового характеру, а державні

замовники не є суб'єктами організаційно-господарських повноважень. Установлено, що право ЄС (СОТ меншою мірою) дозволяє використовувати публічні закупівлі як непрямий засіб державного регулювання, що передбачає пов'язаність «горизонтальних» цілей із предметом закупівлі за умови дотримання основоположних принципів з недискримінації, та здебільшого забороняє застосування публічних закупівель як засобу державного регулювання, який за характером впливу на суб'єктів господарювання є схожим на прямий засіб державного регулювання господарської діяльності.

Наголошено, що у деяких випадках публічні закупівлі набувають ознак державного замовлення, наприклад, при встановленні конкретних обсягів закупівель, які мають бути досягнуті замовниками.

У контексті взаємодії з господарсько-правовим інститутом державної допомоги, доведено важливу роль такої ознаки, як «пов'язаність «горизонтальної» цілі з предметом закупівлі» для встановлення факту надання невинуватеної економічної переваги суб'єкту господарювання-переможцю закупівлі. З'ясовано, що у разі, коли «горизонтальний» критерій виходить за межі предмета закупівлі, така закупівля має відповідати правилам про державну допомогу. Підкреслено, що оскільки застосовувати тест приватного покупця недоцільно, адже дії замовника за характером впливу наближаються до прямих засобів державного регулювання, необхідно оцінювати узгодженість такої закупівлі з правилами державної допомоги у кожному конкретному випадку окремо.

Зазначено, що в Україні публічні закупівлі не розглядаються як засіб для досягнення цілей та виконання завдань за стратегічними напрямками економічної політики, зокрема розвитку інновацій. Уточнено, що стратегічні закупівлі для інновацій, у контексті виявлених взаємозв'язків з інвестиційним правом, – це закупівлі, які передбачають, що замовник установлює вимогу щодо закупівлі вже наявної інновації, з метою прискорення її входження на ринок та розповсюдження. Додатково відзначено, що такі закупівлі можуть також мати за мету цілеспрямоване стимулювання розробки та представлення інновацій на ринок шляхом формулювання нових вимогливих потреб.

У *підрозділі 1.3 «Правовий інститут публічних закупівель у праві Європейського Союзу та Світової організації торгівлі: особливості впливу на національну правову систему»* доведено функціональну різницю мети правового регулювання публічних закупівель у межах ЄС, СОТ та на національному рівні, що значною мірою визначає напрями розвитку вітчизняного законодавства у сфері публічних закупівель. Наголошено, що правове регулювання відносин у сфері публічних закупівель ЄС спрямоване на забезпечення функціонування внутрішнього ринку на основі принципів недискримінації, конкуренції та прозорості, що також справляє вплив на порядок та умови реалізації «горизонтальних» цілей, які мають відповідати цим принципам, тобто шляхом встановлення негативних зобов'язань не порушувати основні принципи та правила із закупівель. Виявлено ідеологічний зсув у зазначеному напрямі, що полягає у запровадженні саме позитивних зобов'язань щодо реалізації певних цілей політики ЄС, які відображають ціннісну сторону внутрішнього ринку ЄС.

Наголошено, що мета правового регулювання Угоди СОТ про державні закупівлі (далі – УДЗ), яка полягає у лібералізації торгівлі, шляхом відкриття ринків публічних закупівель для конкуренції, обмежує реалізацію «горизонтальних» цілей у публічних закупівлях за допомогою запровадження спеціальних механізмів їхнього здійснення, а саме: 1) вилучення таких закупівель з-під сфери дії Угоди під час переговорів з приєднання; 2) реалізації права здійснювати такі закупівлі відповідно до переліку вилучень, визначених у ст. III Угоди.

Розділ 2 «Основоположні принципи господарсько-правового інституту публічних закупівель» складається з трьох підрозділів, присвячених дослідженню особливостей реалізації принципу пропорційності у межах господарсько-правового інституту публічних закупівель і формулюванню пропозицій щодо запровадження принципів неприпустимості «локальних економічних ефектів» та справедливості, як основи формування системи господарсько-правових норм у межах інституту публічних закупівель.

У підрозділі 2.1 «Особливості реалізації принципу пропорційності в межах господарсько-правового інституту публічних закупівель» аргументовано, що сутність принципу пропорційності в публічних закупівлях можна визначити через:

1) категорію обмеження дискреції замовника під час усіх етапів публічної закупівлі, яка означає, що замовники не можуть вживати заходів, які виходять за межі, необхідні для досягнення поставленої мети. Для посилення ролі принципу пропорційності як додаткової гарантії для захисту учасників тендеру від дискримінаційних вимог, які є завищеними або не є об'єктивно виправданими, запропоновано у статті 16 Закону України «Про публічні закупівлі», яка встановлює кваліфікаційні критерії, передбачити, що всі вимоги повинні відповідати та бути пропорційними виду, обсягам і призначенню товарів, робіт та послуг, які становлять предмет закупівлі;

2) категорію узгодження дій законодавця у частині визначення нормативно-правових засад здійснення публічних закупівель із економіко-правовою метою таких закупівель. Доведено, що цей аспект принципу пропорційності тісно пов'язаний із проблемами імплементації актів законодавства ЄС у сфері господарської діяльності, зокрема, його «позолочування», що являє собою перевищення визначених у Директивах ЄС із закупівель мінімальних вимог, що призводить до регуляторного навантаження як для учасників, так і замовників. Акцентовано, що реалізація принципу пропорційності повинна полягати в обмеженні можливостей законодавця під час імплементації Директив ЄС у сфері публічних закупівель у перевищенні таких вимог. На підставі аналізу зарубіжного досвіду, запропоновано, щоб у разі прийняття регуляторного акта, який має за мету імплементувати директиву ЄС, оцінка регуляторного впливу містила опис мінімального рівня вимог законодавства ЄС;

3) категорію обмеження явища правового пуризму під час здійснення державного контролю у сфері публічних закупівель, коли порушення формальних вимог є неспівмірним із засобом їх усунення, коли немає суттєвого впливу на зміст відносин, а лише на форму;

4) категорію визначення меж можливих обмежень конкуренції, які обумовлені публічним інтересом;

5) категорію обмеження реалізації «горизонтальних» цілей у публічних закупівлях, коли вони створюють загрозу спотворення конкуренції або вступають у конфлікт із «традиційними» цілями публічних закупівель. Зазначено, що для успішного проходження тесту пропорційності під час визначення меж реалізації «горизонтальної» політики, публічні закупівлі мають визнаватися потенційним засобом державного регулювання економіки та досягнення відповідних цілей економічної політики держави;

б) категорію недопущення встановлення вимог до порядку здійснення публічних закупівель, які спрямовані на досягнення «традиційних» цілей закупівель, утім, створюють перешкоди у реалізації відповідних «горизонтальних» цілей, передусім, Цілей сталого розвитку.

У *підрозділі 2.2 «Принцип справедливості як основа формування системи господарсько-правових норм у межах інституту публічних закупівель»* обґрунтовано, що принцип справедливості в його аспекті відповідальності між поколіннями, може бути реалізовано у сталих публічних закупівлях, де провідна роль у підвищенні якості закупівель відведена стимулюючим заходам для дотримання державними замовниками трьох базових принципів: економічності, екологічності та соціальної користі закупівель. Запропоновано закріпити принцип справедливості у визначенні мети Закону України «Про публічні закупівлі».

Аргументовано, що концептуалізації сталого розвитку в Україні має сприяти використання публічних закупівель стратегічно, а не лише як засобу для ефективного та раціонального використання державних коштів, що потребує зміни підходу до системи публічних закупівель на основі принципу справедливості у контексті відповідальності за майбутні покоління. Для цього необхідно визнати «закупівельну силу» держави як засіб досягнення таких цілей.

Доведено, що завдяки процесам адаптації законодавства України у межах Угоди про асоціацію з ЄС, відбувається процес формування правової основи для реалізації відповідних цілей сталого розвитку через публічні закупівлі, шляхом визначення «як купувати», щоб це не призводило до проявів дискримінації. Підкреслено, що для розвитку сталих публічних закупівель в Україні, доцільно: встановити відповідні групи товарів та послуг, які можуть бути передбачені у політиці сталих публічних закупівель; визначити галузі, де «зелені» та соціально відповідальні закупівлі можуть значно вплинути на захист навколишнього середовища та соціальний захист, а також конкурентоздатність України.

Запропоновано прийняти комплексний документ із питань реалізації «горизонтальних» цілей у публічних закупівлях, зокрема сталого розвитку, – Концепцію стратегічного використання публічних закупівель України, яка має визначити необхідний вектор для зміни підходу до публічних закупівель і стати підґрунтям для їхнього включення у прогностичні та програмні документи економічного й соціального розвитку.

У *підрозділі 2.3 «Принцип неприпустимості «локальних економічних ефектів» та його вплив на реалізацію норм господарсько-правового інституту*

публічних закупівель» з'ясовано, що сутність зазначеного принципу полягає у неприпустимості задоволення інтересів лише окремих осіб або груп осіб під час здійснення публічних закупівель. Наголошено, що публічні закупівлі повинні бути спрямовані на задоволення потреб невизначеного кола осіб (населення), мати загальний позитивний економічний ефект.

Акцентовано увагу на можливості замовника реалізовувати додаткову, окрім основної мети договору, цінність закупівлі під час придбання необхідних товарів, робіт та послуг, коли використання бюджетних коштів спрямовується також і на отримання більш широких соціальних, економічних та екологічних переваг для держави або певної її території.

На підставі аналізу зарубіжного досвіду, запропоновано, щоб такі переваги на місцевому рівні могли бути інтегровані у процес прийняття закупівельних рішень через дотримання вимог щодо «переваг для громади», що передбачають оцінку впливу закупівлі саме на споживачів товарів, робіт та послуг, зокрема, мешканців відповідного міста або області, враховуючи особливості соціально-економічного розвитку.

Обґрунтовано, що вимоги щодо додаткових цінностей у закупівлях, у т.ч. «переваг для громади», мають: 1) відповідати принципам недискримінації та прозорості. Ці вимоги не можуть містити, так звану, національну складову та передбачати участь у закупівлі лише місцевих постачальників. Необхідно забезпечити обов'язковий зв'язок вимог щодо «переваг для громади» з предметом закупівлі; 2) відповідати принципу пропорційності. Цей принцип повинен бути покладений в основу прийняття замовником рішення про доцільність застосування вимоги щодо «переваг для громади» у кожному конкретному випадку, враховуючи вартість та природу закупівлі, строк дії договору про закупівлю, а також фізичну присутність (або віддаленість) потенційних постачальників на території, наприклад, відповідної області, під час виконання договору про закупівлю. З урахуванням принципу пропорційності, передусім, для зменшення тягаря для учасників, запропоновано враховувати вимогу щодо «переваг для громади» у закупівлях, які дорівнюють або перевищують відповідні порогові показники, що можуть бути вищими за ті, які встановлені в Законі України «Про публічні закупівлі», тобто у закупівлях, які через високу вартість, можуть справляти значний економічний вплив; 3) охоплювати, у першу чергу, саме етап планування закупівлі, коли замовник визначає характеристики предмета закупівлі, щоб одразу встановити потенційні переваги, які доцільно реалізувати у закупівлі або, навпаки, дійти висновку про їхню недоцільність; 4) мати безпосередній зв'язок із пріоритетними напрямками соціально-економічного розвитку області, міста, району та об'єднаних територіальних громад.

Наголошено на необхідності розширення концепції найкращого результату в публічних закупівлях. Аргументовано, що у контексті досягнення відповідної додаткової цінності у публічних закупівлях, зокрема, «переваг для громади», найкращий результат у закупівлях не повинен зводитися до отримання найменшої ціни. Запропоновано визначати найкращий результат як оптимальний

баланс між ціною/вартістю життєвого циклу, якістю та сталим розвитком з метою задоволення вимог споживача.

Розділ 3 «Предметна спеціалізація правових норм у межах господарсько-правового інституту публічних закупівель» складається з двох підрозділів, присвячених дослідженню особливостей правового регулювання «зелених» та соціально відповідальних публічних закупівель.

У *підрозділі 3.1 «Особливості правового регулювання «зелених» публічних закупівель»* зазначено, що під впливом світових тенденцій до екологізації процесів державного управління, а отже, й зростання ролі «зелених» закупівель, посилюються публічні засади у правовому регулюванні закупівель, унаслідок чого відбувається трансформація правової основи, яка дає змогу інтегрувати публічні засади у зміст принципів закупівель, що свідчить про поступовий відхід від приватноправового підходу до публічних закупівель, який заперечує доцільність реалізації «горизонтальних» цілей у публічних закупівлях.

Доведено, що оптимізація поєднання приватних та публічних засад при запровадженні «зелених» закупівель забезпечується шляхом дотримання вимоги щодо пов'язаності з предметом закупівлі, яка надає можливість інтегрувати додаткові цілі та є складовою свободи замовника обирати «що купувати», втім, з урахуванням принципів конкуренції, недискримінації та ефективного використання державних коштів. Пов'язаність із предметом закупівлі передбачає обмеження у застосуванні технічних специфікацій, критеріїв оцінки пропозиції, кваліфікаційних вимог до учасника, умов договору про закупівлю, що зумовлює недоцільність висування до замовника додаткових вимог, які не стосуються конкретного предмета договору про закупівлю, обмежуючи право замовника встановлювати вимоги до всієї господарської діяльності замовника, а не лише частини, що є необхідною для виконання договору про закупівлю.

Обґрунтовано, що можливість реалізації «горизонтальних» цілей з охорони навколишнього середовища у закупівлях, що потребує дотримання додаткових умов з метою непорушення принципів публічних закупівель і вже не може охоплюватися приватноправовим підходом, є тією особливістю майново-господарських відносин у сфері публічних закупівель, яка потребує окремого правового регулювання, і яка поряд із суб'єктним складом та зв'язком із господарською діяльністю, становила б ознаку для визначення відносин у сфері публічних закупівель як предмета регулювання Господарського кодексу України і його відмежування від предмета регулювання Цивільного кодексу України.

Аргументовано, що «зелені» публічні закупівлі стають циркулярними за одночасного дотримання таких умов, як: 1) особливі технічні специфікації, що дають змогу використовувати товар або матеріали, з яких він вироблений, у новому циклі, наприклад, це можливість розібрати або переробити їх; 2) застосування циркулярного критерію, тобто вимоги щодо подальшого використання товару або матеріалів.

Запропоновано впровадження засад планування у сферу розвитку «зелених» закупівель в Україні, зокрема, шляхом установа

рекомендаційного відсотка закупівель, до яких мають прагнути замовники, що відповідає практиці розробки країнами-членами ЄС національних планів зі здійснення «зелених» закупівель.

У *підрозділі 3.2 «Особливості правового регулювання соціально відповідальних публічних закупівель»* з'ясовано, що останні зміни у системі публічних закупівель характеризуються збільшенням кількості соціальних вимог, які не є притаманними для закупівельного процесу й не спрямовані на досягнення традиційних цілей закупівель, однак впливають на формування закупівельного рішення.

Доведено, що не всі соціальні вимоги є зовнішніми по відношенню до закупівельного процесу. Здійснено розмежування соціальних вимог, а саме: 1) вимоги із забезпечення відповідності законодавству у сфері охорони праці, соціального захисту та прав людини переважно спрямовані на дотримання конкуренції та створення рівних умов для участі у закупівлі, що дає змогу досягти традиційної мети закупівель – закупівлі товарів, робіт та послуг найвищої якості за найменшу ціну. Такі вимоги пов'язані із закупівлями і є по відношенню до них внутрішніми, а також передбачають закріплення негативного зобов'язання у вигляді утримання від учинення певних дій та не встановлюють додаткових зобов'язань; 2) вимоги у сфері охорони праці, соціального захисту та прав людини, які є зовнішніми відносно закупівельного процесу й спрямовані на досягнення цілей державної соціальної політики: а) визначені як позитивні зобов'язання, тобто коли є необхідність вчинити певні дії, а не просто забезпечити відповідність вимогам законодавства; вимоги, які визначають «що купувати»; б) вимоги, не пов'язані з предметом закупівлі, що може призвести до нечесної конкуренції, коли учасник має змогу виконати конкретний договір про закупівлю, однак не може відповідати іншим загальним вимогам, які не стосуються самого договору, у такий спосіб обмежується можливість встановлювати вимоги щодо розробки та запровадження учасником політики корпоративної відповідальності. У цьому випадку відбувається, так звана, «інструменталізація» публічних закупівель, їхнє використання як засобу державного регулювання для досягнення цілей сталого розвитку.

Установлено, що внутрішні соціальні вимоги визначають новий рівень конкуренції, що вже не становить її обмеження, а навпаки, є умовами, за дотримання яких суб'єкт господарювання може конкурувати на ринку, зокрема, й на міжнародному ринку публічних закупівель. Акцентовано, що врахування таких тенденцій у правовому регулюванні публічних закупівель є важливим не лише для вітчизняних замовників, які зазнають дедалі більше обмежень у виборі предмета закупівлі, а й для суб'єктів господарювання, котрі мають готуватися до незворотних процесів застосування високих соціальних стандартів, де дешева робоча сила не стане перевагою під час участі у закупівлі.

Аргументовано, що система публічних закупівель в Україні зазнає змін у напрямі їхньої соціальної спрямованості та використання як засобу державного регулювання економіки, особливо у визначенні для замовників «що купувати». Наголошено, що ці процеси обумовлені не реалізацією внутрішньої державної

довгострокової або поточної соціальної політики, а зовнішніми чинниками, зокрема, міжнародними зобов'язаннями України щодо адаптації законодавства у сфері публічних закупівель до вимог ЄС. Висловлено застереження, що така ситуація, у свою чергу, може призвести лише до формального перенесення положень Директив ЄС до національного законодавства, а отже, і неієвності тих правових засобів, які надають можливість реалізації цілей у сфері охорони прав людини, працівника та соціального захисту.

Розділ 4 «Сучасні детермінанти розвитку господарсько-правового інституту публічних закупівель» складається з трьох підрозділів, присвячених дослідженню особливостей реалізації державної політики щодо захисту національних економічних інтересів як важливої детермінанти розвитку господарсько-правового інституту публічних закупівель, впливу енергомодернізації економіки держави на розвиток правового інституту публічних закупівель, а також відображення концепції спеціальних та ексклюзивних прав у господарсько-правовому інституті публічних закупівель.

У *підрозділі 4.1 «Державна політика щодо захисту національних економічних інтересів як важлива детермінанта розвитку господарсько-правового інституту публічних закупівель»* виявлено нові тенденції застосування зарубіжними країнами засобів захисту економічних інтересів, шляхом проведення протекціоністської політики у сфері публічних закупівель навіть у межах узятих на себе міжнародних зобов'язань, що, натомість, суттєво обмежує потенційні експортні можливості українських постачальників. Установлено, що деякі розвинені країни-члени УДЗ пов'язують реалізацію своєї інноваційної політики з підтримкою малих та середніх підприємств, які вилучені з-під сфери дії Угоди, а отже, і принципу недискримінації, адже зазвичай стимулювання інновацій за допомогою публічних закупівель передбачає урахування національних інтересів держави та особливостей її економічного розвитку. Зазначене дало змогу дійти висновку про активне формування і практичне втілення концепції захисту економічних інтересів держав та втілення її у сферу правового регулювання публічних закупівель, що має бути важливим і для України.

Наголошено на тому, що необхідно забезпечити, щоб не лише ціна, а й дотримання відповідності мінімальним трудовим та екологічним стандартам, а також забезпечення захисту прав людини як складові конкурентної політики, бралися до уваги під час здійснення публічних закупівель, які за вартістю перевищують порогові показники, що відповідають міжнародним зобов'язанням України, тобто становлять інтерес для міжнародної торгівлі.

Аргументовано, що до початку і під час ведення переговорів з укладення дво- та багатосторонніх угод, які передбачають відкриття ринку публічних закупівель України, має бути встановлено обов'язок проведення аналізу регуляторного впливу потенційної торговельної угоди на економіку з використанням власних методик оцінки. Зазначено, що основу державної політики України із захисту національних економічних інтересів під час здійснення міжнародних публічних закупівель мають скласти саме превентивні

механізми з чітким визначенням та систематичним моніторингом потенційних загроз таким інтересам.

У *підрозділі 4.2 «Енергомодернізація економіки держави та її вплив на розвиток господарсько-правового інституту публічних закупівель»* обґрунтовано, що публічні закупівлі є невід'ємною складовою процесів енергомодернізації економіки України та частиною енергопростору, зокрема, торговельно-виробничої складової енергопростору при економічному підході до публічних закупівель, який наразі переважає в Україні. Акцентовано, що у деяких випадках, зокрема, під час встановлення вимог «що купувати», особливо на етапі визначення технічних специфікацій, публічні закупівлі мають регулюючий вплив на відносини і можуть переходити в регулятивну складову енергопростору.

Наголошено, що незважаючи на те, що в Законі України «Про публічні закупівлі» створено умови для можливої реалізації «горизонтальних» цілей з підвищення рівня енергоефективності або використання електроенергії з відновлювальних джерел, закупівлі не визнано потенційним засобом для досягнення вказаних цілей, не встановлено зв'язку між програмними документами у сфері енергетики та закупівлями. Запропоновано переглянути підходи до закупівель, як до одного із потенційних засобів реалізації цілей енергетичної політики України, шляхом його відображення у національних стратегічних документах.

Обґрунтовано, що у межах зобов'язань перед ЄС Україна має більше можливостей у реалізації цілей зі збільшення частки енергії з відновлювальних джерел у національному енергетичному балансі за допомогою публічних закупівель, що обумовлено поступовою інтеграцією певних цілей, зокрема, з охорони навколишнього середовища, у різні політики ЄС.

Наголошено на проблемі, яка може виникати у міжнародній торгівлі у разі встановлення вимог у технічних специфікаціях, адже електроенергія з відновлювальних та традиційних джерел є однаковою на стадії споживання, і різне ставлення між аналогічними товарами на підставі методів виробництва може призводити до дискримінації. Доведено, що у межах УДЗ у разі встановлення вимог у технічних специфікаціях щодо виробництва електроенергії саме з відновлювальних джерел, що може призвести до дискримінації учасників, які пропонують електроенергію з традиційних джерел, Україна має право виправдати необхідність таких закупівель відповідно до ст. III УДЗ щодо винятків, серед яких зазначено заходи, пов'язані із захистом життя чи здоров'я людей, тварин та рослин.

У *підрозділі 4.3 «Концепція спеціальних та ексклюзивних прав: особливості її відображення в господарсько-правовому інституті публічних закупівель»* наголошено, що основна мета включення суб'єктів господарювання, які здійснюють свою діяльність на основі спеціальних та ексклюзивних прав, до сфери регулювання законодавства із закупівель передбачає: 1) усунення потенційного державного впливу на закупівельну поведінку організацій, які отримали такі права, що полягає у тиску з боку відповідних органів державної влади або місцевого самоврядування, наприклад, щодо здійснення закупівель

товарів та послуг лише у конкретних постачальників, що часто виступає однією з умов для отримання спеціальних та ексклюзивних прав та неможливості суб'єкта господарювання протистояти такому тиску внаслідок неконкурентного середовища для здійснення своєї діяльності; 2) захист конкуренції внаслідок обмежень у провадженні діяльності у визначених сферах однією чи кількома особами, які через таку обмеженість не мають стимулів для здійснення своїх закупівель на конкурентній основі.

З'ясовано, що відповідно до нововведень у законодавстві з публічних закупівель для визначення того, чи має підприємство спеціальні або ексклюзивні права, а отже, чи є воно замовником за Законом України «Про публічні закупівлі», вирішальне значення має порядок набуття права здійснювати певний вид діяльності в окремих сферах господарювання. Доведено, що якщо закритий характер ринку залишається, той факт, що суб'єкт господарювання отримує право на здійснення діяльності на цьому ринку за результатом конкурсу на основі об'єктивного та недискримінаційного критерію, не змінює сутності проблеми, яка полягає у тому, що такі суб'єкти господарювання не мають стимулів для укладення договорів про закупівлю на конкурентній основі.

Для таких суб'єктів господарювання запропоновано встановити обов'язок під час укладання договорів про закупівлю дотримуватися принципів здійснення публічних закупівель, визначених у ст. 5 Закону України «Про публічні закупівлі». Наголошено, що це не потребує від суб'єкта господарювання дотримуватися закупівельних процедур, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», однак це має забезпечувати такий рівень прозорості, який давав би змогу всім зацікавленим особам, що відповідають певним вимогам, брати участь у закупівлі відповідних товарів, робіт та послуг.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення важливої наукової проблеми шляхом розробки доктринальних положень і висновків щодо удосконалення господарсько-правового інституту публічних закупівель, визначення пріоритетних напрямів його розвитку, поглиблення наукових знань про поняття, структуру, принципи, предметну спеціалізацію, функціональні зв'язки зазначеного інституту з іншими елементами системи господарського права.

За результатами дослідження сформульовано такі висновки та пропозиції:

1. Уточнено поняття, виявлено структуру, принципи та функціональні зв'язки господарсько-правового інституту публічних закупівель із відзначенням наступного:

уточнено, що господарсько-правовий інститут публічних закупівель слід розглядати як систему правових норм, спрямованих на регулювання господарських відносин, які виникають з метою забезпечення потреб держави, територіальних громад та об'єднаних територіальних громад, у спосіб, який

сприяє досягненню найкращого результату, а також відповідних цілей за різними напрямками державної політики з урахуванням соціально-економічних пріоритетів розвитку держави та міжнародних зобов'язань у цій сфері;

здійснено класифікацію субінститутів господарсько-правового інституту публічних закупівель на основі таких критеріїв: 1) за особливостями предмета закупівлі: у сфері охорони здоров'я, дорожнього господарства, публічних закупівель енергосервісу тощо; 2) за функціональним призначенням або «горизонтальною» ціллю, яка реалізується у закупівлях: субінститути публічних закупівель з метою захисту навколишнього середовища («зелені» закупівлі), соціально відповідальних публічних закупівель, публічних закупівель для розвитку інновацій, публічних закупівель для захисту національних виробників, окремих територій тощо; 3) залежно від впливу та інтересу для міжнародної торгівлі: субінститут публічних закупівель, які є потенційно привабливими для міжнародної торгівлі, та субінститут публічних закупівель, що не становлять або становлять обмежений інтерес для міжнародної торгівлі; 4) залежно від вартості предмета закупівлі, тобто потенційного економічного ефекту, який має закупівля: субінститут надпорогових публічних закупівель та субінститут допорогових публічних закупівель; 5) залежно від наявності особливих обставин, за яких здійснюються публічні закупівлі: субінститут публічних закупівель в особливих умовах епідемій та пандемій;

обґрунтовано, що основоположними принципами господарсько-правового інституту публічних закупівель є: 1) принцип пропорційності; 2) принцип справедливості; 3) принцип неприпустимості «локальних економічних ефектів»;

установлено, що господарсько-правовий інститут публічних закупівель має найбільший рівень інтеграції та стійкі функціональні зв'язки з такими елементами системи господарського права, як: 1) господарсько-правовий інститут державного замовлення; 2) господарсько-правовий інститут державної допомоги; 3) інститут господарського договірної права; 4) інститут господарсько-правової відповідальності; 5) інвестиційне право; 6) антимонопольно-конкурентне право.

2. Уточнено визначення поняття публічних закупівель як засобу державного регулювання господарської діяльності, зокрема, як сукупності правових норм різної юридичної сили, що справляють вплив на учасників закупівель, шляхом інтеграції «горизонтальних» критеріїв як складової свободи замовника у виборі та формуванні вимог до предмета закупівлі відповідно до основних принципів публічних закупівель, а у випадках, встановлених законом, інтеграції «горизонтальних» критеріїв як пріоритетних та обов'язкових, і які спрямовані на забезпечення сталого розвитку держави із дотриманням засад правового господарського порядку.

3. Розглянуто особливості правового регулювання відносин у сфері публічних закупівель в СОТ та ЄС із відзначенням наступного:

доведено функціональну різницю мети правового регулювання публічних закупівель у межах ЄС, СОТ та на національному рівні. Зазначено, що правове регулювання відносин у сфері публічних закупівель ЄС спрямоване на забезпечення функціонування внутрішнього ринку на основі принципів

недискримінації, конкуренції та прозорості, що справляє вплив на порядок та умови реалізації «горизонтальних» цілей за різними напрямками державної політики, які мають відповідати цим принципам, тобто шляхом установлення негативних зобов'язань не порушувати основні принципи та правила із закупівель;

наголошено на ідеологічному зсуві, що полягає у запровадженні саме позитивних зобов'язань щодо реалізації певних цілей політики ЄС, які відображають ціннісну сторону внутрішнього ринку ЄС, що відрізняється від правової основи СОТ, згідно з якою мета правового регулювання УДЗ полягає лише в лібералізації торгівлі, шляхом відкриття ринків публічних закупівель для конкуренції, у такий спосіб обмежуючи реалізацію «горизонтальних» цілей у публічних закупівлях.

4. Визначено сутність принципу пропорційності у межах господарсько-правового інституту публічних закупівель крізь призму таких категорій, як: 1) обмеження дискреції замовника під час всіх етапів публічної закупівлі, яка означає, що замовники не можуть вживати заходів, які виходять за межі, необхідні для досягнення поставленої мети; 2) узгодження дій законодавця у частині визначення нормативно-правових засад здійснення публічних закупівель із економіко-правовою метою таких закупівель; 3) обмеження явища правового пуризму під час здійснення державного контролю у сфері публічних закупівель, коли порушення формальних вимог є неспівмірним із засобом їх усунення, коли немає суттєвого впливу на зміст відносин, а лише на форму; 4) визначення меж можливих обмежень конкуренції, які обумовлені публічним інтересом; 5) обмеження реалізації «горизонтальних» цілей у публічних закупівлях, коли вони створюють загрозу спотворення конкуренції або вступають у конфлікт із «традиційними» цілями публічних закупівель; 6) недопущення встановлення вимог до порядку здійснення публічних закупівель, які спрямовані на досягнення «традиційних» цілей закупівель, однак створюють перешкоди у реалізації відповідних «горизонтальних» цілей, передусім, Цілей сталого розвитку.

5. Запропоновано запровадити принцип справедливості, який у його аспекті відповідальності між поколіннями може бути реалізовано у сталих публічних закупівлях, із відзначенням наступного:

принцип справедливості має передбачати законодавче закріплення вимоги щодо дотримання замовниками вимоги про врахування Цілей сталого розвитку під час здійснення закупівель;

запропоновано прийняти комплексний документ із питань реалізації «горизонтальних» цілей у публічних закупівлях, зокрема, Цілей сталого розвитку, – Концепцію стратегічного використання публічних закупівель України.

6. Аргументовано доцільність запровадження принципу неприпустимості «локальних економічних ефектів», сутність якого полягає у недопущенні задоволення інтересів лише окремих осіб або груп осіб під час здійснення публічних закупівель. Визначено потенційні напрями реалізації даного принципу, а саме:

обґрунтовано можливість замовника реалізовувати додаткову до основної мети договору цінність закупівлі під час придбання необхідних товарів, робіт та

послуг, коли використання бюджетних коштів спрямовується також і на отримання більш широких соціальних, економічних та екологічних переваг для держави або певної її території;

запропоновано інтегрувати зазначені переваги у процес прийняття закупівельних рішень на місцевому рівні через дотримання вимог щодо «переваг для громади», які передбачають оцінку впливу закупівлі саме на споживачів товарів, робіт та послуг, зокрема, мешканців відповідного міста або області, враховуючи особливості соціально-економічного розвитку території.

7. Визначено особливості правового регулювання «зелених» публічних закупівель і з обґрунтуванням наступних положень:

запропоновано внести зміни до ст.3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», передбачивши положення про те, що пріоритетність вимог екологічної безпеки, обов'язковість додержання екологічних стандартів, нормативів та лімітів використання природних ресурсів при здійсненні господарської, управлінської та іншої діяльності (як один із принципів охорони навколишнього природного середовища) мають дотримуватися, зокрема, у процесі здійснення публічних закупівель;

запропоновано відновити в Законі України «Про публічні закупівлі» правову норму, яка визначала поняття «альтернативна тендерна пропозиція» у значенні пропозиції, яка може бути подана учасником замовнику додатково у складі тендерної пропозиції, якщо це передбачено процедурою закупівлі, та відрізняється від пропозиції, розробленої відповідно до умов, передбачених тендерною документацією, що у свою чергу, надає замовнику додаткові можливості для визначення та порівняння потенційних витрат внаслідок встановлення «зелених» вимог та критеріїв у закупівлях;

обґрунтовано, що доцільно встановити обмеження щодо частки закупівель, в яких єдиним критерієм оцінки є лише найменша ціна, у загальній вартості закупівель замовника за рік;

запропоновано з метою реалізації Цілей сталого розвитку чітко визначити у Законі України «Про публічні закупівлі», що перелік нецінових критеріїв оцінки тендерної пропозиції не є вичерпним;

доведено, що «зелені» публічні закупівлі стають циркулярними за одночасного дотримання таких умов: 1) особливі технічні специфікації, що дають змогу використовувати товар або матеріали, з яких він вироблений, у новому циклі, наприклад, це можливість розібрати або переробити їх; 2) застосування циркулярного критерію, тобто вимоги щодо подальшого використання товару або матеріалів;

аргументовано, що для запровадження циркулярних закупівель необхідно перейти від функціонального до стратегічного підходу до публічних закупівель із уведенням планування у сферу розвитку «зелених» закупівель в Україні, зокрема, шляхом установаження рекомендаційного відсотка таких закупівель, до яких мають прагнути замовники.

8. Визначено особливості правового регулювання соціально відповідальних публічних закупівель із обґрунтуванням наступних положень:

запропоновано передбачити встановлення вимоги до виконання договору про закупівлю, згідно з якою як учасник, так і субпідрядники, яких він залучає до виконання договору на території України, мають дотримуватися правил щодо охорони та безпечних умов праці, а у разі виконання договору про закупівлю за кордоном – стандартів, закріплених у Конвенціях Міжнародної організації праці, що відповідає кращим практикам країн-членів ЄС;

наголошено, що з метою дотримання принципу пропорційності доцільно розглянути запровадження підходу, коли замовники застосовують соціальні вимоги у ланцюгах поставки саме у конкретних, так званих, ризикованих закупівлях, на підставі оцінки відповідних об'єктивних факторів, зокрема, категорій товарів, галузей, географічних регіонів, країн тощо, які створюють потенційні ризики порушення прав людини;

обґрунтовано напрями потенційної реалізації за допомогою публічних закупівель можливостей працевлаштування та навчання, просування поваги і захисту прав людини.

9. Конкретизовано напрями реалізації державної політики щодо захисту національних економічних інтересів під час здійснення публічних закупівель: 1) доводиться необхідність до початку і під час ведення переговорів з укладення дво- та багатосторонніх угод, які передбачають відкриття ринку публічних закупівель України, встановлення обов'язку проведення аналізу регуляторного впливу потенційної торговельної угоди на економіку з використанням власних методик оцінки; 2) аргументовано, що основу державної політики України із захисту національних економічних інтересів під час здійснення міжнародних публічних закупівель мають скласти превентивні механізми з чітким визначенням та систематичним моніторингом потенційних загроз таким інтересам; 3) наголошено на тому, що необхідно забезпечити, щоб не лише ціна, а й дотримання відповідності мінімальним трудовим та екологічним стандартам, а також забезпечення захисту прав людини як складові конкурентної політики бралися до уваги під час здійснення публічних закупівель, які за вартістю перевищують порогові показники, що відповідають міжнародним зобов'язанням України, тобто становлять інтерес для міжнародної торгівлі.

10. Встановлено, що дотепер публічні закупівлі не визнано потенційним засобом для досягнення «горизонтальних» цілей, не встановлено зв'язку між програмними документами у сфері енергетики та закупівлями. Саме тому запропоновано переглянути підходи до закупівель як до одного із потенційних засобів реалізації цілей енергетичної політики України шляхом його відображення у національних стратегічних документах.

11. Запропоновано у разі отримання підприємством приватної форми власності на основі конкурентної процедури відповідно до об'єктивного критерію спеціального або ексклюзивного права на здійснення діяльності в окремих, визначених у Законі України «Про публічні закупівлі», сферах господарювання, однак яке призводить до обмеження провадження певного виду діяльності одним або декількома суб'єктами господарювання, що оцінюється і встановлюється у кожному випадку окремо, встановити обов'язок такого

підприємства під час укладання договорів про закупівлю дотримуватися принципів здійснення державних закупівель, визначених у ст. 5 Закону України «Про публічні закупівлі».

За результатами дослідження запропоновано внести зміни і доповнення до Законів України «Про публічні закупівлі» та «Про охорону навколишнього природного середовища».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Розділ колективної монографії

1. Малолітнева В. К., Джабраїлов Р. А. Принцип справедливості й неприпустимості локальних економічних ефектів і їх вплив на реалізацію господарсько-правових норм у сфері публічних закупівель. *Development and modernization of the legal systems of Eastern Europe: experience of Poland and prospects of Ukraine: collective monograph. Vol. 3.* Lublin: Izdevnieciba 'Baltija Publishing', 2017. Р. 70–83. (Особистий внесок: проаналізовано приклади прояву в Україні локальних економічних ефектів у публічних закупівлях та визначено зв'язок принципу справедливості зі сталим розвитком).

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

2. Malolitneva V., Dzhabrailov R. Strategic Public Procurement: Facilitating Sustainable Development in Ukraine. *European Journal of Sustainable Development.* 2019. Vol. 8. № 2. Р. 91–100. (Особистий внесок: досліджено досвід ЄС з реалізації сталих публічних закупівель та визначено потенційні шляхи стратегічного використання публічних закупівель, зокрема, досягнення цілей сталого розвитку) (**Web of Science Core Collection**).

3. Malolitneva V., Dzhabrailov R. Implementation of the Environmental Policy Objectives within the Public Procurement System in the context of the EU–Ukraine Association Agreement. *International Journal of Ecology & Development.* 2020. Vol. 35. Issue 2. Р. 78–92. (Особистий внесок: проаналізовано зарубіжну літературу та законодавство ЄС для визначення цілей регулювання відносин у сфері публічних закупівель в ЄС, а також встановлено особливості реалізації цілей з охорони навколишнього середовища у закупівлях ЄС) (**Web of Science Core Collection**).

4. Malolitneva V., Dzhabrailov R. New Steps Towards Sustainable Public Procurement in Ukraine in the Context of the EU–Ukraine Association Agreement. *Croatian Yearbook of European Law and Policy.* 2020. Vol. 16. Р. 355–374. (Особистий внесок: досліджено роль нової редакції Закону України «Про публічні закупівлі» від 19.04.2020 р. для стратегічного використання публічних закупівель з метою реалізації Цілей сталого розвитку, проаналізовано відповідність змін нормам права ЄС) (**Web of Science Core Collection**).

Статті у наукових фахових виданнях України

5. Малолітнева В. К., Колосова О. Е. Захист та розвиток економічної конкуренції у контексті міжнародних зобов'язань України перед ЄС: співвідношення державних закупівель і державної допомоги. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2015. № 4. С. 95–104. (Особистий внесок: проведено порівняння між ознаками публічних закупівель та державної допомоги).

6. Малолітнева В. К. Імплементация актів законодавства ЄС у сфері господарської діяльності: запобігання «позолочування права ЄС». *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 5. С. 150–154. URL: http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/07/5_2015.pdf.

7. Малолітнева В. К., Джабраїлов Р. А. Реформування законодавства з державних закупівель у контексті міжнародних зобов'язань України перед ЄС. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2015. № 1 (69). С. 214–224. (Особистий внесок: досліджено питання основних проблем реформування вітчизняного законодавства з державних закупівель у контексті підписання та ратифікації Угоди про асоціацію з ЄС).

8. Малолітнева В. К., Джабраїлов Р. А. Гармонізація законодавства з державних закупівель в Україні зі стандартами ЄС: концепція спеціальних та ексклюзивних прав. *Форум права*. 2016. № 2. С. 83–92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2016_2_14. (Особистий внесок: досліджено законодавство у сфері публічних закупівель і досвід ЄС у розвитку концепції спеціальних та ексклюзивних прав).

9. Малолітнева В. К. Державні закупівлі як засіб стимулювання інноваційного розвитку економіки: поняття передкомерційних закупівель та закупівель інноваційних рішень. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 4. С. 71–75. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2016/20.pdf.

10. Малолітнева В. К. Захист економічних інтересів держав у сфері здійснення публічних закупівель: роль принципу справедливості. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії наук України*. 2017. № 13. С. 88–100.

11. Малолітнева В. К. Здійснення «зелених» публічних закупівель: потенційні переваги та виклики для України. *Економіка та право*. 2018. № 3 (51). С. 3–16.

12. Малолітнева В. К. Концепція «горизонтальних» цілей у публічних закупівлях. *Економіка та право*. 2018. № 1 (49). С. 15–25.

13. Малолітнева В. К., Джабраїлов Р. А., Гудіма Т. С. Перспективи модернізації господарського законодавства України у контексті концепції сталого розвитку. *Економіка та право*. 2018. № 2 (50). С. 3–19. (Особистий внесок: досліджено досвід ЄС та розроблено пропозиції із використання спеціальних механізмів проведення оцінки регуляторного впливу потенційних міжнародних торговельних угод, в яких Україна виступає стороною).

14. Малолітнева В. К. Принцип соціальної відповідальності у публічних закупівлях: досвід ЄС та перспективи для України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2018. Вип. 53. Т. 1. С. 130–135.

15. Малолітнева В. К. Інноваційне партнерство як спеціальна процедура публічних закупівель у Європейському Союзі та засіб розвитку інновацій. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 11. С. 90–97.

16. Малолітнева В. К. Особливості реалізації принципу пропорційності у публічних закупівлях. *Економіка та право*. 2019. № 4 (55). С. 45–59.

17. Малолітнева В. К. Проблеми розмежування господарської та адміністративної судових юрисдикцій у справах про публічні закупівлі. *Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 104–112.

18. Малолітнева В. К. Публічні закупівлі для розвитку інновацій як засіб підвищення якості життя в Україні: аналіз зарубіжного досвіду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2019. № 58. Т. 1. С. 140–147.

19. Малолітнева В. К. Роль соціально відповідальних публічних закупівель у забезпеченні зайнятості внутрішньо переміщених осіб. *Правова держава*. 2019. № 36. С. 47–58.

20. Малолітнева В. К. Циркулярні публічні закупівлі як засіб досягнення цілей сталого розвитку. *Економіка та право*. 2019. № 2 (53). С. 84–94.

21. Малолітнева В. К., Джабраїлов Р. А. Інтеграція критерію «переваг для громади» у механізм публічних закупівель: особливості впливу на сталий регіональний розвиток. *Економічна теорія та право*. 2020. № 3 (42). С. 89–116. (Особистий внесок: досліджено право ЄС щодо можливості реалізації додаткових до функціональної мети публічних закупівель цілей за відповідними напрямками державної політики, досвід Великобританії у використанні вимог щодо «переваг для громади» у публічних закупівлях, а також концепцію найкращого результату у закупівлях).

22. Малолітнева В. К. Особливості правового регулювання соціально відповідальних публічних закупівель для просування поваги та захисту прав людини у сфері бізнесу. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 10. С. 43–50.

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

23. Malolitneva V. EU Public procurement markets: opportunities and impediments for Ukrainian suppliers. *Globalization. Development and Perspectives* (Lviv, 14–15th September, 2015): proceedings and scientific essays / NGO ‘Society Initiatives Institute’. Lviv, 2015. P. 53–54.

24. Малолітнева В. К. Угода СОТ про державні закупівлі: дослідження, практика, застосування, преференції. *Розвиток співробітництва України із СОТ: матеріали Міжнародного круглого столу* (м. Київ, 24 листопада 2017 р.) / відп.

ред. О. О. Борзенко; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Київ, 2018. С. 35–39. URL: <http://ief.org.ua/docs/scc/5.pdf>.

25. Малолітнева В. К. Інтеграція екологічної політики в публічні закупівлі України в контексті виконання Угоди про асоціацію з ЄС. *Теорія та практика адаптації законодавства України до законодавства ЄС*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 8 червня 2018 р.) / за ред. проф. Р. С. Мельника, відпов. ред. к.ю.н. Л. Ю. Малюга. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 140–142.

26. Малолітнева В. К. Соціально відповідальні публічні закупівлі: досвід ЄС та потенційні переваги для України. *Актуальні проблеми господарського права і господарського процесу*: матеріали круглого столу (м. Київ, 9 листопада 2018 р.). Київ: Видавництво Ліра-К, 2018. С. 103–106.

27. Малолітнева В. К. «Кодифікація – ключова ланка в удосконаленні механізму правового регулювання» (Валентин Карлович Мамутов). *Перші наукові читання пам'яті академіка В. К. Мамутова*: матеріали круглого столу (м. Київ, 8 лютого 2019 р.) / наук. ред. В. А. Устименка; НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. Київ, 2019. С. 220–224.

28. Малолітнева В. К. Реалізація цілей сталого розвитку у публічних закупівель: етап оцінки тендерних пропозицій учасників. *Економіко-правові аспекти сталого розвитку: держава, регіон, місто*: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 7 червня 2019 р.) / наук. ред. В. А. Устименко; НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. Київ, 2019. С. 107–111.

29. Малолітнева В. К. Нова редакція Закону України «Про публічні закупівлі»: вплив на реалізацію «горизонтальних» цілей сталого розвитку. *Auctoritate magis quam imperio: Юридична наука у громадянському суспільстві*: матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 30 жовтня 2019 р.). До 70-ліття Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Київ, 2019. С. 31–34.

30. Malolitneva V. Access to the EU public procurement market in the context of the EU–Ukraine Association Agreement. *9-th International Youth Science Forum 'Litteris et Artibus'*: Proceedings (Lviv, 21–23 November 2019). Lviv: Lviv Polytechnic National University, 2019. P. 94–98.

31. Малолітнева В. К. Реалізація цілей сталого розвитку у межах Угоди СОТ про державні закупівлі. *Об'єкти екологічного і суміжних галузей права: теоретичні та практичні аспекти в умовах сталого розвитку*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 29 листопада 2019 р.) / наук. ред. В. А. Устименко. Київ: НАН України. Ін-т економіко-правових досліджень, 2019. С. 90–94.

32. Малолітнева В. К. Публічні закупівлі як засіб захисту та просування прав людини: забезпечення зайнятості внутрішньо переміщених осіб. *Основні права людини: розуміння та виклики*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 10 грудня 2019 р.) / ред. кол.: І. С. Гриценко, Р. С. Мельник та ін. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2019. С. 128–132.

33. Малолітнева В. К. Роль Господарського кодексу України у боротьбі з недобросовісними учасниками у публічних закупівлях. *Другі наукові читання пам'яті академіка В. К. Мамутова* (м. Київ, 3 липня 2020 р.) / наук. ред. В. А. Устименка. Київ: НАН України; ДУ «ІЕПД імені В. К. Мамутова», 2020. С. 260–264.

34. Малолітнева В. К. Відновлення сфери життєдіяльності міста на постконфліктних територіях: роль критерію «переваги для громади» у публічних закупівлях. *Сфера життєдіяльності міста: економіко-правові проблеми постконфліктного відновлення: матеріали круглого столу* (м. Київ, 29 вересня 2020 р.) / наук. ред. В. А. Устименко. Київ: НАН України; ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова НАН України», 2020. С. 92–98.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

35. Малолітнева В. К. Захист трудових прав працівників: роль соціально-відповідальних публічних закупівель. *Зміцнення засад у сфері бізнесу та прав людини: драйвери для України: збірник науково-практичних матеріалів міжнародного проекту* / наук. ред. В. А. Устименко. Київ: НАН України; Інститут економіко-правових досліджень, 2019. С. 147–154.

36. Малолітнева В. К. Правове регулювання соціально відповідальних публічних закупівель: трансформації під впливом сталого розвитку. *Економіка та право*. 2020. № 1 (56). С. 9–18.

37. Малолітнева В. К. Роль соціально відповідальних публічних закупівель як правового засобу реалізації Цілі №8 сталого розвитку у просуванні поваги прав людини у сфері бізнесу. *Просування поваги прав людини у сфері бізнесу в контексті імплементації Цілей сталого розвитку в Україні: збірник науково-практичних матеріалів* / за наук. ред. В. А. Устименка. Київ: НАН України; Інститут економіко-правових досліджень; Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, 2020. С. 59–65.

АНОТАЦІЯ

Малолітнева В. К. Господарсько-правовий інститут публічних закупівель. – *Кваліфікаційна наукова праця у формі монографії.*

Дисертація у формі монографії на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. – Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Мамутова Національної академії наук України». – Київ, 2021.

Дисертацію присвячено розробці доктринальних положень і висновків щодо визначення пріоритетних напрямів розвитку господарсько-правового інституту публічних закупівель, що полягає в обґрунтуванні ціннісно-орієнтованого підходу до правового регулювання відносин у сфері публічних

закупівель і пов'язано зі стратегічним використанням публічних закупівель, з метою реалізації цілей за відповідними напрямками державної політики.

Уточнено поняття та досліджено структуру господарсько-правового інституту публічних закупівель. Установлено його функціональні зв'язки з іншими елементами системи господарського права. Визначено особливості розвитку правового інституту публічних закупівель у праві ЄС та СОТ.

Досліджено основоположні принципи господарсько-правового інституту публічних закупівель. Виявлено особливості реалізації принципу пропорційності, а також запропоновано інтегрувати принципи справедливості і неприпустимості «локальних економічних ефектів» у систему принципів господарсько-правового інституту публічних закупівель.

Проаналізовано особливості правового регулювання «зелених» та соціально відповідальних публічних закупівель.

З'ясовано основні напрями реалізації державної політики щодо захисту національних економічних інтересів як важливої детермінанти розвитку господарсько-правового інституту публічних закупівель. Проаналізовано вплив енергомодернізації економіки держави на розвиток правового інституту публічних закупівель. Виявлено особливості висвітлення концепції спеціальних та ексклюзивних прав у господарсько-правовому інституті публічних закупівель.

Ключові слова: публічні закупівлі, господарсько-правовий інститут, право ЄС та СОТ, принцип пропорційності, принцип справедливості, принцип неприпустимості «локальних економічних ефектів», «зелені» публічні закупівлі, соціально відповідальні публічні закупівлі, захист національних економічних інтересів, енергомодернізація економіки як детермінанта, концепція спеціальних та ексклюзивних прав.

АННОТАЦІЯ

Малолетнева В. К. Хозяйственно-правовой институт публичных закупок. – Квалификационный научный труд в форме монографии.

Диссертация в форме монографии на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.04 – хозяйственное право; хозяйственно-процессуальное право. – Государственное учреждение «Институт экономико-правовых исследований имени В. К. Макутова Национальной академии наук Украины». – Киев, 2021.

Диссертация посвящена разработке доктринальных положений и выводов по определению приоритетных направлений развития хозяйственно-правового института публичных закупок, что заключается в обосновании ценностно-ориентированного подхода к правовому регулированию отношений в сфере публичных закупок и связано со стратегическим использованием публичных закупок для реализации целей по соответствующим направлениям государственной политики.

Уточнено понятие и исследована структура хозяйственно-правового института публичных закупок. Установлены его функциональные связи с

другими элементами системы права. Определены особенности развития правового института публичных закупок в праве ЕС и ВТО.

Исследованы основополагающие принципы хозяйственно-правового института публичных закупок. Выявлены особенности реализации принципа пропорциональности, а также предложено интегрировать принципы справедливости и недопустимости «локальных экономических эффектов» в систему принципов хозяйственно-правового института публичных закупок.

Проанализированы особенности правового регулирования «зеленых» и социально ответственных публичных закупок.

Определены основные направления реализации государственной политики по защите национальных экономических интересов как важной детерминанты развития хозяйственно-правового института публичных закупок. Проанализировано влияние энергомодернизации экономики государства на развитие правового института публичных закупок. Выявлены особенности отражения концепции специальных и эксклюзивных прав в хозяйственно-правовом институте публичных закупок.

Ключевые слова: публичные закупки, хозяйственно-правовой институт, право ЕС и ВТО, принцип пропорциональности, принцип справедливости, принцип недопустимости «локальных экономических эффектов», «зеленые» публичные закупки, социально ответственные публичные закупки, защита национальных экономических интересов, энергомодернизация экономики как детерминанта, концепция специальных и эксклюзивных прав.

SUMMARY

Malolitneva V. K. Economic and legal institute of public procurement. – Research qualification paper in the form of a monograph.

Thesis in the form of monograph for the degree of Doctor of Legal Sciences in the specialty 12.00.04 – Economic Law, Economic Procedural Law. – State organization «V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of the National Academy of Sciences of Ukraine». – Kyiv, 2021.

The thesis is dedicated to the elaboration of doctrinal provisions on determining the priority directions for the development of the economic and legal institute of public procurement. Special consideration is given to the substantiation of a value-oriented approach to the legal regulation of relations in the field of public procurement, which is associated with the strategic use of public procurement to achieve goals in the relevant areas of state policy, in particular to foster sustainable development.

The concept of the economic and legal institute of public procurement is clarified and its structure is investigated. The thesis reflects the functional links of the economic and legal institute of public procurement with other elements of the legal system, in particular: 1) economic and legal institute of state order; 2) economic and legal institute of state aid; 3) the institute of contract law; 4) the institute of economic and legal responsibility; 5) investment law; 6) antitrust and competition law.

Based on the experience of the European Union (EU) and in the context of the necessity to foster innovation economy in Ukraine the dissertation provides suggestions for using public procurement to stimulate the development of innovations. Peculiarities of the legal institute of public procurement in the EU and WTO law are defined. In addition, the thesis dwells on the differences of legal opportunities to implement «horizontal» goals on sustainable development in public procurement within the EU and WTO systems.

The fundamental principles of the economic and legal institute of public procurement are studied. The peculiarities of the implementation of the principle of proportionality were revealed, and it is also proposed to integrate the principles of fairness and the inadmissibility of «local economic effects» into the system of principles of the economic and legal institute of public procurement. The thesis pays attention to the concept of «value for money» in public procurement in the context of Sustainable development goals implementation, emphasizing on the problem of overuse and prioritization of the lowest price as an award criterion in Ukraine.

The in-depth analysis of legal regulation of «green» and socially responsible public procurement is carried out in the dissertation. Special consideration is given to circular public procurement, in particular to the conditions under which procurement becomes circular and contributes to the achievement of sustainable development, namely, the requirements for the design of the product, that is, technical specifications that allow the use of the product or materials in the new cycle (designed for durability, reparability and recycling), and the «circular criterion», that is, the requirements for the further processing of the product or materials after use. The thesis is also dedicated to the implementation of the goals on protection and encouraging respect for human rights in public procurement. The thesis emphasizes on the importance of ensuring compliance with the minimum requirements in the fields of environmental, social and labour law in the supply chain. In addition, based on foreign experience the ways of creating more employment opportunities for people who are disadvantage within the labour market through public procurement were elaborated.

The main directions for the implementation of state policy to protect national economic interests in international public procurement have been determined. It is argued that the basis of Ukraine's state policy for the protection of national economic interests in international public procurement should be preventive mechanisms with a clear definition and systematic monitoring of potential threats to such interests.

The impact of energy modernization of the state economy on the development of the legal institute of public procurement is analyzed. The features of the reflection of the concept of special and exclusive rights in the economic and legal institute of public procurement were revealed.

Key words: public procurement, economic and legal institute, the EU and WTO law, the principle of proportionality, the principle of fairness, the principle of inadmissibility of «local economic effects», «green» public procurement, socially responsible public procurement, protection of national economic interests, energy modernization of the economy as a determinant, the concept of special and exclusive rights.

Наклад 100. Папір офсетний. Ум.-др. арк. 1,9.
Підписано до друку 22.03.2021. Замовлення 119.

Надруковано в «МП Леся».
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи серія ДК № 892 від 08.04.2002.

«МП Леся»
03148, Київ, а/с 115.
Тел./факс: (066) 60-50-199, (098) 455-41-17
E-mail: lesya3000@ukr.net